

ДЕМУЗ

Інна,

доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу науково-методичної роботи та реферування Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН (м. Київ)

demuz_inna@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5936-2386>

Researcher ID:

<https://publons.com/researcher/1780609/inna-id-demuz/>

АГРАРНА ЖІНОЧА БІОГРАФІКА В КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНИХ СТУДІЙ

У статті анонсовано існування в межах гендерних студій, жіночої історії, історичної галузевої біографіки й жіночої біографіки окремого напрямку історико-наукових досліджень – так званої аграрної жіночої біографіки.

Акцентовано увагу на предметному полі гендерної (жіночої) історії у вітчизняному науковому дискурсі; з'ясовано, що окреме місце займає дослідження питання місця жінок у науці загалом і аграрній зокрема. У межах історичної біографіки виділено такі напрями як галузева біографіка та жіноча біографіка. Встановлено, що аграрна жіноча біографіка – це сукупність усієї палітри наукових портретів жінок–учених аграрної галузі, галузевих бібліографічних та біобібліографічних довідкових видань (біографічних словників, довідників, біографічних сегментів універсальних, галузевих і регіональних енциклопедій), формування електронних ресурсів біографічної інформації, присвячених аграріям.

Висвітлено внесок у розвиток історико-фемінологічних студій у галузі аграрних наук профільної установи – Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України, зокрема щодо публікації галузевих бібліографічних та біобібліографічних довідкових видань. Рекомендовано існуючі серійні видання ННСГБ НААН розширити окремою серією про жінок-учених та жінок-аграріїв, які здійснили вагомий внесок у розвиток

сільськогосподарської дослідної справи, аграрної економіки та біологічної науки тощо.

Ключові слова: гендер, жіноча історія, жінки-вчені, жінки-аграрії, жінка в науці, жіноча біографіка, галузева біографіка, аграрна жіноча біографіка.

AGRARIAN WOMEN'S BIOGRAPHICS IN THE CONTEXT OF GENDER STUDIES

The existence of women's history, historical branch biographics and women's biographics of a separate line of historical and scientific works within gender studies was announced in the article.

The attention is focused on the object field of gender (women') history in the national scientific discourse; it has been found out that research investigation of women's place in science in general and in agriculture in particular occupies a special place. In terms of historical biographics the following areas as branch biographics and women's biographics have been determined. It is found that women's biographics in agriculture is the set of women-scientists' scientific portraits of the agricultural area, branch bibliographic and biobibliographic reference works (biographical dictionaries, reference books, biographical segments of universal, branch and regional encyclopedias), formation of electronic biographic information resources, dedicated to agrarians. Women issue in science generally and agriculture in particular has its unique biographical narrative, an incompletely developed research methodology that awaits fundamental theoretical and practical advances in this direction.

The contribution to the development of historical and feminological research in the field of agrarian sciences of the profile institution – National scientific agricultural library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine was highlighted, in particular regarding the publication of branch bibliographical and biobibliographical reference works. It is recommended to expand the existing serial publications of NSAL of NAAS with a separate series about women-scientists and women-agrarians, who made a significant contribution to the development of agricultural experimental work, agricultural economics and biological science etc.

Key words: *gender, women's history, women-scientists, woman in history, women's biographics, branch biographics, agrarian women's biographics.*

Тривалий час традиційний андроцентризм наукового дискурсу не сприяв збереженню і поширенню інформації про наукові досягнення жінок. Лише останнім часом, у тому числі й у вітчизняній історичній науці як наслідування основних світових тенденцій, почав зміщуватися акцент з гендерно-стереотипних описів на описи об'єктивного внеску жінок-учених у ту чи іншу галузь науки.

Метою статті є аналіз теоретико-практичних здобутків вітчизняної аграрної біографіки як складової гендерних студій, жіночої історії, історичної галузевої

біографіки та жіночої біографіки, органічний синтез яких і засвідчує існування вищезазначеного вектору історико-наукових досліджень. Таке потрактування цього явища зумовлює актуальність і наукову новизну даної публікації.

Сьогодні небезпідставно можемо говорити про загальну «гендеризацію» сучасного українського суспільства. Погоджуємося з О. Ільченко в тому, що нині гендерний складник досить міцно «вживився» і розвинувся практично в усіх галузях вітчизняних наук – від філософії, соціології, історії, релігієзнавства, культурології, психології до економіки, правознавства, сфери політики, державного керівництва і т. д., а сам гендер став необхідним базовим конструктом (нарівні з такими стратифікаційними категоріями, як «клас», «раса», «етнічність») усіх перетворень суспільного життя, невід’ємними учасниками якого є жінка і чоловік як соціокультурні статі [4, с. 23].

Методологічна криза української історичної науки на зламі ХХ–ХХІ ст. певною мірою змусила вітчизняних дослідників відійти від формаційно-класового сприйняття історичного процесу й по іншому поглянути на соціополітико-культурний розвиток людства. Усвідомлення цього насамперед виявилось у зростанні дослідницької уваги до ролі чоловіків і жінок у різних сферах суспільного буття, що матеріалізувалося у сотнях наукових публікацій, які вийшли з-під пера українських науковців. Тенденція боротьби традиціоналізму і модернізму відбилася і на гендерних студіях, які виявили кількісне зростання та урізноманітнення тематики на сучасному етапі. Віддаючи данину західним фемінологічним традиціям, сотнями з’являються публікації, присвячені статусу жінки в соціально-економічній сфері, ролі жіноцтва у мікросоціумі сім’ї та макросоціумі суспільства [6, с. 59, 60]. Вітчизняна історична наука впевнено торує шлях у напрямку західноєвропейських «Women’s studies» або, в нашій інтерпретації, – «жіночих студій».

В історіографії присутнє об’єктивне осмислення гендерних факторів, що відображається у працях В. Борисенко, О. Боряк, І. Ворончук, Н. Гаврилук, В. Гнатюк, О. Гуржій, Е. Друзь, Т. Журженко, О. Кісь, О. Кравець, З. Кузеля, Н. Лавриненко, А. Лисенко, Е. Лібанова, О. Маланчук-Рибак, В. Маслійчук,

О. Левицького, І. Петренко, А. Пономарьова, В. Рички, Л. Смоляр, Н. Старченко, Л. Стефаненко, Т. Супліна, Р. Чмелик та ін.

Роль жіноцтва досліджується у суспільно-політичних відносинах – державно-політичному житті в цілому, участь у революціях, війнах ХХ ст.; дослідники займаються як загальними питаннями (формування, становлення, характеристика, оцінка жіночого руху на різних етапах його розвитку), так і більш конкретними – студії, присвячені окремим регіонам, організаціям чи друкованим органам (праці В. Абрамова, М. Гавришко, О. Гнатчук, І. Грабовської, У. Головчанської, І. Дейнеги, М. Дядюк, Г. Іванущенко, К. Кобченко, О. Кривоший, А. Лисенко, О. Луценко, О. Маланчук-Рибак, Н. Миронець, О. Оніщенко, Т. Раєвич, С. Світленко, А. Слугіна, Л. Смоляр та ін.). Окремо виділяють праці про внесок жінок у духовну сферу життя українського народу (освіта, мистецтво, релігія, добротність) – дослідження О. Аніщенко, Г. Бондаренко, О. Боряк, Л. Буряк, І. Верби, В. Вірченко, А. Гамаш, І. Головахи, О. Давидюк, В. Добровольської, Л. Єршової, І. Зеленчук, І. Ігнатенко, О. Кісь, К. Кобченко, А. Коцура, Л. Лобанової, І. Малинко, І. Матяш, Л. Применко, К. Руденко, С. Рудої, Т. Сухенко, О. Стяжкіної, І. Тимченко, А. Фоменко, Т. Тронько, Т. Шушари, Н. Швайби, Л. Шумрикової-Карагодіної та ін.).

З'являється низка історико-етнографічних публікацій, присвячених проблемам громадського побуту та звичаєвого права українців, а також історико-правничих досліджень, які є важливими для розуміння специфіки становища жінок різного віку та подружнього статусу. Виходять друком життєписи знаменитих українських жінок. Утім, як зазначають дослідники, науковий рівень таких публікацій дуже різний і коливається від серйозних наукових монографій та наукових збірників до науково-популярних, публіцистичних та явно комерційних видань [6, с. 60, 61, 62, 63].

Предметне поле жіночої історії – жіночий досвід у всіх без винятку сферах людської життєдіяльності [7, с. 160], а цей досвід жінок різних соціальних верств, вікових, етнічних, расових, професійних, освітніх та інших груп є дуже різноманітним. Відома дослідниця гендерних студій О. Кісь вважає, що свого

часу маргіналізація та знецінення так званої «жіночої тематики» в історичних студіях стали прямим наслідком андроцентричного характеру цієї науки [7, с. 162].

У контексті досить широких гендерних студій окреме місце займає проблематика жінок у науці та її вивчення в науковому дискурсі. Не будемо вдаватися до з'ясування причин недостатньої участі жінок у здійсненні наукових досліджень, хоча такі факти вже стали загальновідомими: жінкам належить менше 30 % наукових публікацій; жінки присутні в конкретних наукових напрямках (наприклад, вони залишаються в явній меншості в галузях STEM); жінок менше на керівних посадах (вертикальна гендерна сегрегація ринку праці); заробітна плата жінок у науці нижча за чоловічу; напрацювання, винаходи та відкриття жінок приписуються їхнім колегам-чоловікам (т. зв. «ефект Матильди»); роботи жінок рідше цитуються; жіночих біографій значно менше в Вікіпедії, ніж чоловічих (до 15 %) тощо. За даними Інституту статистики ЮНЕСКО, оприлюдненими у 2017 р., лише 28 % науковців у світі – жінки. Хоча в Україні ця статистика доволі непогана: жінки-науковці складають 46 % (згідно інформації з Вікіпедії), а Україна займає друге місце серед країн колишнього СРСР за рівнем наукового потенціалу та залученням жіноцтва до наукової сфери. З цього питання існує велика палітра досліджень, у яких виділяють соціально-культурні (модель «потрійного покарання», культурні експектації), соціально-біологічні («біологічне» призначення – материнство) та соціально-психологічні (так званий ефект «скляної стелі» тощо) фактори, що перешкоджають кар'єрі жінки в науці (детальніше про це див., напр., публікації О. Рубан [20], А. Соловей [22] та ін.).

Аналітична стаття Т. Орлової засвідчує, що вивчення вченими питання жінок у науці зосереджується навколо трьох головних напрямків: перший – входження жіноцтва у наукову діяльність; другий – видатні імена жінок-учених України; третій – проблеми жіноцтва у науковій сфері сучасної України [9, с. 508-509]. Перше місце за кількістю публікацій займає тема жіночої освіти, можливість якої вони отримали на рубежі ХІХ–ХХ ст., як обов'язкової передумови звернення до

наукової діяльності (праці О. Аніщенко, В. Вірченко, В. Добровольської, Л. Єршової, К. Кобченко, І. Малинко, О. Мельник, Л. Применко, Т. Сухенко, Т. Тронько, Т. Шушари та ін.). Тематиці входження жінок до наукових сфер у радянський період були присвячені одиниці праць, які, до того ж, були доволі заангажованими й однобокими (навіть виділення у 20-30-х рр. ХХ ст. історії науки у самостійну дисципліну не сприяло появі досліджень, присвячених місцю жінок в історії науки). Як відзначала Т. Орлова, «радянські автори використовували витончений прийом подання статистичних даних. Вони наводили зростання чисельності жінок-наукових кадрів у сотнях процентів, збільшення їх чисельності до сотень тисяч, проте ніколи не наводили відповідних даних про чоловіків. Правда полягала у тому, що спочатку чоловіки в науковій сфері переважали кількісно, а потім якісно, тобто в плані наукових звань і керівних посад. З часом відбулося кількісне збільшення жіночих наукових кадрів, проте серед фахівців вищої категорії – кандидатів, докторів, професорів, не кажучи про керівний склад – від завідувачів відділів до президентів Академій наук – жінок було набагато менше, можна сказати, одиниці. Здебільшого вони займалися допоміжними роботами, готуючи матеріали для узагальнень наукових колективів, очолюваних чоловіками, яким діставалися і честь, і слава, і більше фінансування» [9, с. 511-512].

Питання, пов'язані з проблемами жіноцтва у науковій сфері сучасної України, найчастіше обговорюються на ініційованій громадською організацією «Жінки в науці» міжнародній науково-практичній конференції «Жінка в науці і освіті: минуле, сучасність, майбутнє» (1999, 2002, 2005, 2008, 2011 рр.) [9, с. 521].

Погоджуємося з авторкою також у тому, що лише за останні двадцять років незалежності України вийшло друком чимало досліджень гуманітаріїв різного фаху з гендерних питань загалом і про жінок-учених зокрема. Окремий блок займає біографістика, яка, знову ж таки, різна за якістю: від невеликих за обсягом статей суто інформативного характеру (енциклопедично-довідкові видання) до масштабних біографічних проєктів про жінок-учених [9, с. 514, 515].

Правомірною є думка про те, що, наприклад, про жінок-історикинь праць набагато більше, ніж про жінок – представниць точних наук.

Таким чином, через антропологічну гендерну складову відбувається репрезентація долі жінок-учених у контексті різноманітних культурних епох. Евристична та наукова цінність біографій жінок-науковиць на сьогоднішній день уже не викликає ніяких сумнівів, адже такі студії з'являються досить давно та є систематичними.

Паралельно з цим звернемося до факту наукового потрактовування поняття «жіноча біографіка» як складової, з одного боку, «жіночої історії» та біографіки з іншого. Л. Буряк анонсує появу відповідного наукового напрямку – *жіночої біографіки*, яку характеризує як міждисциплінарний науковий напрям та невід'ємну органічну складову біографіки загалом, що інтегрує в собі різноманітні наукові знання – історичні, культурологічні, літературознавчі, психологічні, просопографічні, має власний дослідницький простір і передбачає наявність і практичне застосування відповідної термінології та методології. Об'єктом дослідження виступають біографії жінок (як знаменитих, так і пересічних, а також тих, чиї імена тривалий час у силу різних обставин перебували за лаштунками публічного простору) [1, с. 12]. Біографії жінок розглядаються як підґрунтя для творення актуалізованих сучасним науковим дискурсом понять («поколіннєві біографії», «свій / чужий», «усна історія» тощо) [1, с. 11].

Специфічним терміном даного напрямку залишається *«жіночий біографічний наратив»*, що позначає масив публікацій, у якому жіночі біографії репрезентовані розмаїттям персоналій, жанрових та авторських характеристик. У контексті більш ширшого поняття «біографічний наратив» «жіночий біографічний наратив» також містить два особистісних рівні. Перший має формат самоідентифікації та самопрезентації, включаючи спогади, щоденники, епістолярії, інтерв'ю, різноманітні творчі записи, де кожний(а) автор / авторка вибудовує події власного життя за певним сюжетом – «зі своїми героями, вчинками, мріями, конфліктами, поразками, перемогами». Особистісний наратив другого рівня – це «погляд зі

сторони». Він представлений масивом біографічних досліджень, а також спогадами про постаті, які опинилися у фокусі дослідницьких практик. Цей наратив сприяє творенню цілісного біографічного образу відповідно до зовнішнього сприйняття людини, доповнює біографію новими сюжетами і тим самим вносить корективи до автобіографічних репрезентацій. Міждисциплінарний статус жіночої біографіки зумовлює її тяжіння до методологічного плюралізму з неодмінним дотриманням принципів гендерної експертизи, або гендерної чутливості, котрі надають можливість розглядати жіночі біографії контекстуально, враховуючи широкий спектр соціальних зв'язків [1, с. 12].

Погоджуємося з Л. Буряк у тому, що жіночий біографічний наратив вирізняється підвищеною увагою до соціальних аспектів життя, явищ культури, особистих або родинних переживань, повсякдення, різноманітних нюансів гендерних стосунків, інтимних почуттів, зовнішності, моди. Крім того, жіноча біографіка зазвичай характеризується загостреною емоційністю. Біографічні джерела – щоденники, спогади, листування, відбиваючи психологію жінки, мають особливо емоційне забарвлення, створюють відповідну атмосферу [1, с. 13]. У широкій палітрі сучасної жіночої біографіки дослідниця виокремлює жанрову специфіку біографій-«реставрацій», біографій-«реанімацій», «біографічних калейдоскопів», «колективних біографій» (відтворення поколінневого жіночого портрету).

З іншого боку, в науковій літературі детально обґрунтовано існування у межах історичної галузевої біографіки. Так, учені – співробітники Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського виокремлюють: біографіку державних та суспільно-політичних діячів; біографіку діячів науки й освітян; біографіку діячів літератури, культури і мистецтва; а також галузеву біографіку (напр., у галузях управління, військової справи, техніки, господарства, бізнесу) [5]. Виходячи з наведених вище аргументів, доречним говорити про існування **галузевої (аграрної) жіночої біографіки**, яка наразі має власні напрацювання.

Розуміючи деяку штучність даного термінотворення, проте враховуючи вагомості розробки визнаних метрів у галузі української історичної біографіки та біографістики (Л. Буряк, С. Ляшко, В. Попика, Т. Попової та ін.), потрактуємо *аграрну жіночу біографіку* як сукупність усієї палітри наукових портретів жінок-учених аграрної галузі, галузевих бібліографічних та біобібліографічних довідкових видань (біографічних словників, довідників, біографічних сегментів універсальних, галузевих і регіональних енциклопедій), формування електронних ресурсів біографічної інформації, присвячених аграріям.

Практичний внесок у розвиток історико-фемінологічних студій у галузі аграрних наук здійснено Національною науковою сільськогосподарською бібліотекою Національної академії аграрних наук України (ННСГБ НААН) як одним із провідних вітчизняних центрів дослідження аграрної науки, освіти і техніки. Зокрема, до основних напрямів діяльності сектору наукової бібліографії та біографістики належить підготовка науково-допоміжних бібліографічних посібників, довідників та інших наукових видань з питань сільського господарства, історії аграрної науки; видання історико-наукових біографічних та бібліографічних довідників, збірок, бібліографічних та біобібліографічних покажчиків у серіях; проведення біографічних досліджень, збирання, наукове опрацювання біографічних та бібліографічних матеріалів про життя та діяльність діячів аграрної науки України, у тому числі жінок-аграріїв.

Наразі наукові портрети учених-аграріїв та галузеві бібліографічні й біобібліографічні покажчики видаються ННСГБ НААН у 13-ти ексклюзивних серіях: «Академіки Національної академії аграрних наук України» (1998 р.); «Біобібліографія вчених-аграріїв України» (1998 р.); «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» (2001 р.); «Члени-кореспонденти Національної академії аграрних наук України» (2005 р.); «Академіки та члени-кореспонденти НАН України для сільського господарства» (2013 р.); «Іноземні члени Національної академії аграрних наук України» (2008 р.); «Почесні члени Національної академії аграрних наук України» (2008 р.); «Інформаційно-бібліографічні ресурси агропромислового виробництва України» (2013 р.);

«Наукові історико-бібліографічні читання» (2001 р.); «Відомі вчені-природознавці та освітяни України» (2004 р.); «Землевпорядна наука» (2005 р.); «Іноземна сільськогосподарська книга у фондах ННСГБ НААН та науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю» (2009 р.); «Біобібліографія діячів науки, освіти, культури України» (2014 р.). У період 1998-2018 рр. підготовлено 306 покажчиків та видруковано 360 наукових видань [8, с. 120]. Дані видання фіксують ґрунтовне вивчення діяльності видатних учених-аграріїв та діячів сільського господарства як окремих напрям історико-наукових досліджень у галузі аграрних наук.

Упродовж 2001-2018 рр. у біобібліографічній серії «Члени-кореспонденти Національної академії аграрних наук України» вийшли друком покажчики про члена-кореспондента Української академії аграрних наук, доктора біологічних наук, професора **Сігарьову Діну Дмитрівну** – вчену в галузі сільськогосподарської нематології [21];

у серії «Біобібліографія вчених-аграріїв України» – про доктора сільськогосподарських наук, професора **Федорову Наталію Андріянівну** – вчену в галузі рослинництва [18],

доктора біологічних наук, професора **Тараненко Любов Калинівну** – вчену у галузі селекції гречки та інших круп'яних культур [17],

доктора сільськогосподарських наук, професора **Крилову Ганну Іванівну** – вчену-агрохіміка, ґрунтознавця [14],

кандидата біологічних наук, професора **Степченко Лілію Михайлівну** – вчену-фізіолога в галузі розробки концепції та механізмів дії біологічно активних речовин природного походження у тваринництві та ветеринарній медицині [23],

кандидата економічних наук, професора **Онисько Стефанію Михайлівну** – проректора з науково-педагогічної роботи Львівського національного аграрного університету [16],

доктора економічних наук, професора **Шепотько Людмилу Олександрівну** – вчену у сфері аграрної економіки, заслуженого діяча науки і техніки України, одну з провідних фахівців Інституту економіки НАН України [19];

у серії *«Відомі вчені-природознавці та освітяни України»* – про доктора філологічних наук, професора **Костенко Наталію Василівну** – професора кафедри теорії літератури і компаративістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, яка працювала у напрямках віршостилістики, віршознавства, літературної критики, історії західних і східних літератур [13],

доктора історичних наук, професора **Зленко Валентину Андріївну** – фахівця з проблем американістики, міжнародних відносин, глобалізації, вчену у галузі нової та новітньої історії України, історії науки і техніки [12],

доктора біологічних наук, професора **Лісневич Ларису Олексіївну** – вчену в галузі фізіології, генетики та біотехнології рослин, фахівця з генетичних основ та біохімічних методів оцінки генофонду рослин, а також історії аграрної науки [15];

у біобібліографічній серії *«Біобібліографія діячів науки, освіти, культури України»* – про заслуженого працівника культури України **Дерлеменко Тамілу Федорівну** – відомого фахівця у галузі сільськогосподарської бібліографії, бібліотечної справи, бібліотечно-інформаційного супроводу наукового забезпечення агропромислового виробництва, історії аграрної науки [3];

серед науково-допоміжних ретроспективних бібліографічних покажчиків – про кандидата сільськогосподарських наук, професора **Довгополу Олену Павлівну** – вчену-бібліографознавця, педагога, яка здійснила вагомий внесок у розвиток методології, теорії та історії української сільськогосподарської бібліографії, підготовку бібліотечно-бібліографічних кадрів в Україні для інформаційно-бібліографічного забезпечення сільськогосподарської науки і виробництва [10-11];

у серії *«Наукові історико-бібліографічні читання»* – про **Ангеліну Парасковію Микитівну** – громадську діячку, засновницю стаханівського руху у сільському господарстві [2].

Зазначені публікації – це бібліографічні та біобібліографічні довідкові видання, які є унікальним інформаційним ресурсом, що містить біографічні відомості про жінок-учених та їхній вклад у розвиток галузевої науки й освіти, їхні спогади, спогади родичів, колег і друзів, листування, унікальні фотосвітлини

з сімейних архівів, бібліографію праць, передруки окремих публікацій тощо. Видання можуть слугувати першоосновою для підготовки наукових праць – статей і монографій – з інтелектуальними біографіями науковців, які збагатять жіночу біографіку як різноаспектними методологічними конструкціями, так і палітрою глибинних біографій.

Окрім того, важливим є питання вибору теоретико-методологічного підґрунтя для створення біографічних портретів жінок-учених, у тому числі аграрної галузі, яке наразі залишається досить дискусійним і, на нашу думку, є все ж таки прерогативою дослідника. Отож, аграрна жіноча біографіка як своєрідний інтегральний конструкт може послуговуватися методологією і гендерних студій, і історичної біографістики, й жіночої історії, й міждисциплінарних дискурсів. Відкритою залишається дилема: якщо для жіночої історії/жіночої біографіки основоположними є саме дослідження жіночих стереотипів поведінки, емоційних аспектів діяльності, гендерних ролей, психологізму жіночого таланту, то виникає закономірне запитання – для представниць наукової сфери, в якій жінки прагнуть рівноправ'я на рівні з чоловіками, чи буде доречним акцентування на суто жіночих особливостях? Цікавим аспектом у цьому розрізі є запропонований для сфери наукової журналістики т. зв. «тест Фінкбайнер», призначення якого – перевірка на наявність сексизму у журналістських текстах про науковиць, допомога в уникненні гендерного упередження у статтях про жінок у науці. Зокрема, вимагається уникати опису жінок-учених з точки зору стереотипно жіночих рис – їх сімейного стану, домашніх обов'язків, питань балансу між кар'єрою і родиною, б'юті-практик (та іншої неоплачуваної роботи), а також згадок про чоловіків і зв'язки з ними (сімейні чи особисті).

Таким чином, жіноча історія ХХ ст., яке змінило соціальний статус жінки, характеризується тим, що її представниці не лише позбулися стереотипних гендерних ролей, які культивували маскулінні суспільства, а й набули нових рис, пріоритетними серед яких стали як національні, так і професійні ідентичності (у тому числі приналежність до наукової спільноти). Тема жінок у науці загалом і аграрній зокрема має унікальний за своєю наповненістю біографічний наратив, не

до кінця розроблену методику проведення досліджень, які чекають ґрунтовних теоретико-практичних напрацювань у цьому напрямку.

Потраковуємо аграрну жіночу біографіку як своєрідний продукт інтеграції окремих складових історичної біографіки, зокрема галузевої, а також гендерних студій, зокрема жіночої історії, як напрям, що характеризується сукупністю усієї палітри наукових портретів жінок–учених аграрної галузі, галузевих бібліографічних та біобібліографічних довідкових видань (біографічних словників, довідників, біографічних сегментів універсальних, галузевих і регіональних енциклопедій), формування електронних ресурсів біографічної інформації, присвячених аграріям. У статті акцентовано увагу на значному внеску у розвиток історико-фемінологічних студій у галузі аграрних наук сектору наукової бібліографії та біографістики Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН, зокрема щодо публікації галузевих бібліографічних та біобібліографічних довідкових видань. Рекомендовано існуючі серійні видання ННСГБ НААН розширити окремою серією про жінок-учених та жінок-аграріїв, які здійснили вагомий внесок у розвиток сільськогосподарської дослідної справи, аграрної економіки та біологічної науки тощо.

Список використаних джерел та літератури

1. Буряк Л. І. Жіноча біографіка як напрям наукових досліджень: традиції та сучасні репрезентації. *Українська біографістика*. 2016. Вип. 13. С. 10-27.
2. Двічі Герой Соціалістичної Праці П. М. Ангеліна (1913–1959) – засновник стахановського руху у сільському господарстві : VII наук. іст.-біогр. читання (Круглий стіл), 17 січ. 2014 р. / М-во аграр. політики та продовольства України, Ком. Верховної Ради України з питань аграр. політики та земельних відносин, НААН, ННСГБ, ННЦ «Ін-т механізації та електрифікації сіл. госп-ва», Донец. обл. держ. адмін, Старобешівська райдержадмін., ДВНЗ «Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди», ДНУ «Укр. наук.-досл. ін-т прогнозування та випробування техніки і технологій для с.-г. вир-ва ім. Леоніда Погорілого» ; уклад. В. А. Вергунов, В. М. Товмаченко, М. М. Давиденко ; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ: ФОП «Корзун Д. Ю.», 2014. 64 с. [Читання 7].
3. Заслужений працівник культури України Дерлеменко Таміла Федорівна : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1987–2014 роки. (До 70-річчя від дня народж.) / НААН, ННСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, О. П. Анікіна, Л. А. Кириленко ; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ, 2014. 94 с. (Кн. 1).

4. Ільченко О. Гендерний підхід як нова методологія наукових досліджень у галузі педагогіки: генеза розвитку. *Педагогічні науки*. 2011. Вип. 3. С. 22-30.

5. Історична біографіка в Україні: проблеми, завдання і перспективи розвитку досліджень, видавничої та інформаційної роботи: колективна монографія / НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського; редкол.: В. І. Попик (голов. ред.) та ін. Київ: НБУВ, 2019. 364 с.

6. Кириленко С. О., Луняк Є. М. Гендерні історичні студії: світовий та вітчизняний досвід: навч.-метод. посіб. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. 200 с.

7. Кісь О. Р. Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології. *Український історичний журнал*. 2012. № 2. С. 159-172.

8. Коваленко С. Д. Науково-бібліографічна діяльність Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України: здобутки та перспективи. *Науково-педагогічні студії*. 2018. Вип. 2. С. 119-126.

9. Орлова Т. Наукова діяльність жіноцтва України: історіографічні розвідки і далекоюсяжні висновки. *Історіографічні дослідження в Україні*. 2010. Вип. 20. С. 508-530.

10. Професор Довгопола Олена Павлівна. Життєвий і творчий шлях: біобібліогр. покажч. [наук. пр. за 1955–1996 рр.] / УААН, ДНСГБ ; уклад. Т. Ф. Дерлеменко, З. І. Варга, Л. Г. Самойлова, Д. Г. Довгополий ; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ: ІАЕ УААН, 2001. 150 с. : портр. Пам'яті вченого, педагога, бібліографознавця.

11. Професор Довгопола Олена Павлівна: життєвий і творчий шлях: біобібліогр. покажч. [наук. пр. за 1955–1996 рр.] / УААН, ЦНСГБ ; уклад. Т. Ф. Дерлеменко, З. І. Варга, Л. Г. Самойлова, Д. Г. Довгополий ; наук. ред. В. А. Вергунов. 2-ге вид., доп. Київ: ІАЕ УААН, 2002. 156 с. Пам'яті вченого, педагога, бібліографознавця.

12. Професор Зленко Валентина Андріївна: біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1961–2014 роки / ННСГБ НААН ; уклад. В. А. Вергунов, О. П. Анікіна, Л. А. Кириленко, А. С. Білоцерківська ; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ: ФОП «Корзун Д. Ю.», 2014. 92 с. : портр. (Кн. 8).

13. Професор Костенко Наталія Василівна: біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1967–2010 роки / НААН, ДНСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, Г. П. Нелипа, Л. А. Кириленко ; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ, 2011. 52 с. : портр. (Кн. 4).

14. Професор Крилова Ганна Іванівна: біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1957–2004 роки / УААН, ДНСГБ, Львів. нац. аграр. ун-т ; уклад. В. А. Вергунов, В. І. Лопушняк, Л. А. Пинда ; наук. ред. В. А. Вергунов ; авт. вступ. ст. В. В. Снітинський. Львів, 2011. портр. (Кн. 41).

15. Професор Лісневич Лариса Олексіївна: біобібліогр. покаж. наук. пр. за 1970–2017 роки / НААН, ННСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, Е. В. Юрчак, Л. А. Кириленко ; наук. ред. В. А. Вергунов. Вінниця : ФОП Корзун Д. Ю., 2018. 108 с. (Сер. «Відомі вчені-природознавці та освітяни України» ; кн. 10).

16. Професор Онисько Стефанія Михайлівна : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1979–2013 роки / НААН, ННСГБ, Львів. нац. аграр. ун-т ; уклад. О. В. Шолудько, Ю. М. Томашевський, Л. А. Пинда ; наук. ред. В. А. Вергунов ; авт. вступ. ст. В. В. Снітинський. Львів, 2013. 132 с. : портр. (Кн. 53).

17. Професор Тараненко Любов Калинівна: біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1967–2008 роки. До 70-річчя від дня народж. / УААН, ДНСГБ, ННЦ «Ін-т землеробства УААН» ; уклад. В. А. Вергунов, Т. Ф. Дерлеменко, Л. І. Перевертун ; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ: Аграр. наука, 2009. 108 с.: портр. (Кн. 26).

18. Професор Федорова Наталія Андріянівна: біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1949–2000 роки / УААН, ЦНСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, Т. Ф. Дерлеменко, Л. Д. Полякова, Л. А. Кириленко ; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ: ІАЕ УААН, 2002. 87 с. : портр. (Кн. 4).

19. Професор Шепотько Людмила Олександрівна (1932–2003) : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1964–2004 роки / НААН, ННСГБ ; уклад. О. Г. Тараненко, О. П. Анікіна ; наук. ред. І. В. Прокопа, В. А. Вергунов. Київ: ФОП Корзун Д. Ю., 2015. 132 с. : портр. (Кн. 60).

20. Рубан О. В. Трансформація гендерних ролей в бутті сучасної людини: Дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2019. 235 с.

21. Сігарьова Діна Дмитрівна: біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1967–2009 роки / УААН, ДНСГБ, Ін-т захисту рослин ; уклад. В. А. Вергунов, Т. Ф. Дерлеменко, В. П. Федоренко, О. П. Анікіна, Л. А. Кириленко ; наук. ред. В. А. Вергунов ; авт. вступ. ст. М. В. Зубець. Київ: Аграр. наука, 2010. 108 с. : портр.

22. Соловей А. Барьеры, трудности и гендерные стереотипы в научной деятельности женщин. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Гендерні дослідження»*. Вип. 2. 2016. С. 124-131.

23. Степченко Лілія Михайлівна : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1972–2011 рр. / НААН, ДНСГБ, Дніпропетр. держ. аграр. ун-т ; уклад. : А. Г. Братчик, Н. В. Кобець, Г. В. Дирда, С. С. Бушук ; наук. ред. В. А. Вергунов. Дніпропетровск, 2012. 109 с.; портр. (Кн. 47).

References

1. Buriak, L. I. (2016). *Zhinocha biohrafika yak napriam naukovykh doslidzhen: tradytsii ta suchasni reprezentatsii* [Women's biographics as a direction of scientific research: traditions and modern representations]. *Ukrainska biohrafistyka* [Ukrainian biographistics], 13, 10-27. [In Ukrainian].

2. *Dvichi Heroi Sotsialistychnoi Pratsi P. M. Anhelina (1913–1959) – zasnovnyk stakhanovskoho rukhu u silskomu hospodarstvi* [Twice Hero of Socialist Labor P.M. Angelina (1913–1959) – founder of the Stakhanov movement in agriculture]: *VII nauk. ist.-biohr. chytannia (Kruhlyi stil), 17 sich. 2014 r.* [VII scient.hist.-biograph. Conference (Roundtable), January, 17, 2014]. Kyiv: FOP «Korzun D. Yu.», 2014. 64 . [In Ukrainian].

3. *Zasluzhenyi pratsivnyk kultury Ukrainy Derlemenko Tamila Fedorivna* [Honored Worker of Culture of Ukraine Derlemenko Tamila Fedorivna]: *biobibliohr. pokazhch. nauk. pr. za 1987–2014 roky. (Do 70-richchia vid dnia narodzh.)* [bibliographical reference of scient. works over 1987-2014 years. (To the 70th anniversary of birthday)]. Kyiv, 2014. 94. [In Ukrainian].

4. Ilchenko, O. (2011). *Hendernyi pidkhid yak nova metodolohiia naukovykh doslidzhen u haluzi pedahohiky: heneza rozvytku* [Gender approach as a new methodology of scientific research in the field of pedagogy: genesis of development]. *Pedahohichni nauky* [Pedagogical sciences], 3, 22-30. [In Ukrainian].

5. *Istorychna biohrafika v Ukraini: problemy, zavdannia i perspektyvy rozvytku doslidzhen, vydavnychoi ta informatsiinoi roboty* [Historical biographics in Ukraine: problems, tasks and prospects for research development, publishing and informational activities]: *kolektyvna monohrafiia* [collective monograph]. Kyiv, 2019. 364. [In Ukrainian].

6. Kyrylenko, C. O., Luniak, Ye. M. (2019). *Henderni istorychni studii: svitovyi ta vitchyzniani dosvid: navch.-metod. posib.* [Gender historical studies: world and domestic experience: training manual]. Nizhyn, 200. [In Ukrainian].

7. Kis, O. R. (2012). *Zhinocha istoriia yak napriamok istorychnykh doslidzhen: stanovlennia feministskoi metodolohii* [Women's history as a direction of historical research: the formation of feminist methodology]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* [Ukrainian Historical Journal], 2, 159-172. [In Ukrainian].

8. Kovalenko, S. D. (2018). *Naukovo-bibliohrafichna diialnist Natsionalnoi naukovo silskohospodarskoi biblioteky Natsionalnoi akademii ahrarnykh nauk Ukrainy: zdobutky ta perspektyvy* [Scientific & bibliographic activities of the National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine: the achievements and prospects]. *Naukovo-pedahohichni studii* [Scientific & pedagogical studies], 2, 119-126. [In Ukrainian].

9. Orlova, T. (2010). *Naukova diialnist zhinotstva Ukrainy: istoriohrafichni rozvidky i dalekosiazhni vysnovky* [Scientific activities of women in Ukraine: Historiographical investigations and far-reaching conclusions]. *Istoriiohrafichni doslidzhennia v Ukraini* [Historiographical studies in Ukraine], 20, 508-530. [In Ukrainian].

10. *Profesor Dovichopola Olena Pavlivna. Zhyttievyi i tvorchyi shliakh: biobibliohr. pokazhch. [nauk. pr. za 1955–1996 rr.]* [Professor Dovgopola Olena Pavlivna. Life and creative way: biobibliograph. reference of scientific works over 1955–1996 years]. Kyiv, 2001, 150. [In Ukrainian].

11. *Profesor Dovichopola Olena Pavlivna: zhyttievyi i tvorchyi shliakh: biobibliohr. pokazhch. [nauk. pr. za 1955–1996 rr.]*. [Professor Dovgopola Olena Pavlivna. Life and creative way: biobibliograph. reference of scientific works over 1955–1996 years]. 2-he vyd. Kyiv, 2002, 156. [In Ukrainian].

12. *Profesor Zlenko Valentyna Andriivna: biobibliohr. pokazhch. nauk. pr. za 1961–2014 roky* [Professor Zlenko Valentina Andriyivna: biobibliograph. reference of scientific works over 1961–2014 years]. Kyiv, 2014, 92. [In Ukrainian].

13. *Profesor Kostenko Nataliia Vasylyivna: biobibliohr. pokazhch. nauk. pr. za 1967–2010 roky* [Professor Kostenko Natalia Vasilivna: biobibliograph. reference of scientific works over 1967–2010 years]. Kyiv, 2011, 52. [In Ukrainian].

14. *Profesor Krylova Hanna Ivanivna: biobibliohr. pokazhch. nauk. pr. za 1957–2004 roky* [Professor Krilova Hanna Ivanivna: biobibliograph. reference of scientific works over 1957–2004 years]. Lviv, 2011. [In Ukrainian].

15. *Profesor Lisnevych Larysa Oleksiivna: biobibliohr. pokazh. nauk. pr. za 1970–2017 roky* [Professor Lisnevich Larisa Olexiiivna: biobibliograph. reference of scientific works over 1970–2017 years]. Vinnytsia, 2018, 108. [In Ukrainian].

16. *Profesor Onysko Stefaniia Mykhailivna: biobibliohr. pokazhch. nauk. pr. za 1979–2013 roky* [Professor Onis'ko Stefania Mihailivna: biobibliograph. reference of scientific works over 1979–2013 years]. Lviv, 2013, 132. [In Ukrainian].

17. *Profesor Taranenko Liubov Kalynivna: biobibliohr. pokazhch. nauk. pr. za 1967–2008 roky. Do 70-richchia vid dnia narodzh.* [Professor Taranenko Lubov Kalinivna: biobibliograph. reference of scientific works over 1967–2008 years. To the 70th anniversary of birthday]. Kyiv, 2009, 108. [In Ukrainian].

18. *Profesor Fedorova Nataliia Andriianivna: biobibliohr. pokazhch. nauk. pr. za 1949–2000 roky* [Professor Fedorova Natalia Andriyanivna: biobibliograph. reference of scientific works over 1949–2000 years]. Kyiv, 2002, 87. [In Ukrainian].

19. *Profesor Shepotko Liudmyla Oleksandrivna (1932–2003): biobibliohr. pokazhch. nauk. pr. za 1964–2004 roky* [Professor Shepot'ko Ludmila Oleksandrivna (1932–2003): biobibliograph. reference of scientific works over 1964–2004 years]. Kyiv, 2015, 132. [In Ukrainian].

20. Ruban, O. V. (2019). *Transformatsiia hendernykh rolei v butti suchasnoi liudyny: Dys. ... kand. filos. nauk* [Transformation of gender roles in the existence of modern human being: Thesis for a Candidate Degree on Philosophy]. Kyiv, 235. [In Ukrainian].

21. *Siharova Dina Dmytrivna: biobibliohr. pokazhch. nauk. pr. za 1967–2009 roky* [Sigariova Dina Dmitrivna: biobibliograph. reference of scientific works over 1967–2009 years]. Kyiv, 2010, 108. [In Ukrainian].

22. Solovei, A. (2016). *Barery, trudnosti i henderni stereotypy v nauchnoi deiatelnosti zhenshchyn* [Barriers, difficulties and gender stereotypes in women's scientific activities]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademii»*. Serii «Henderni doslidzhennia» [Scientific notes of National university «Ostrog academy». «Gender Studies Series»], 2, 124-131. [in Russian].

23. *Stepchenko Liliia Mykhailivna: biobibliohr. pokazhch. nauk. pr. za 1972–2011 rr.* [Stepchenko Liliya Mihailivna: biobibliograph. reference of scientific works over 1972–2011 years]. Dnipropetrovsk, 2012, 109. [In Ukrainian].

Рецензент:

Куйбіда В.В., д.і.н., професор

Падалка С. С., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 21.01.2021 р.